

Ciklus fresaka o Djevici Mariji u Franjevačkoj crkvi u Keszthelyju

Fresko ciklus u bivšoj Franjevačkoj crkvi u Keszthelyju, u zapadnom dijelu Mađarske, smatra se jednim od najreprezentativnijih primjera ovakve umjetnosti u Srednjoj Europi. Nakon otkrića fresaka 1974. godine, uslijedila je restauracija, koja je trajala gotovo jedno desetljeće. Iako su freske istražene i rezultati objavljeni u više članaka i monografija, postoje još neke nejasnoće u dekorativnom programu, poput dijela koji se referira na ciklus Djevice Marije, a o čemu se govori u ovom članku. Franjevačku je crkvu podigao jedan od najznačajnijih aristokrata svoga vremena, Stjepan (II.) Lacković, važna ličnost na dvoru Luja Velikog (biva ban Hrvatske i Dalmacije između 1371. i 1372. godine, vojvoda Transilvanije između 1372. i 1376. godine) te kralja Žigmunda (palatin između 1387. i 1392. godine), no nakon što gubi poziciju odmeće se od kralja te stradava u masakru u veljači 1397. godine. Zakopan je u franjevačkoj crkvi u Keszthelyju, gdje se i danas nalazi njegova spomen ploča. Kao pomoć pri dataciji polazišna točka mogu nam biti položeni kameni temeljci. U svetištu se nalazi kamen temeljac s oštećenim grbom dinastije Anžuvina te još jedan koji prikazuje zmaja kao znak obitelji Lacković, tako da za taj dio možemo sa sigurnošću tvrditi da je nastao prije 1397. godine. U dijelu glavnog broda pronalazimo obilježja druge obitelji, Gersei Pető, za koju sa sigurnošću znamo da je ovdje živjela nakon 1404. godine te da je od 1427. godine vladala gradom. Fresko ciklus nalazi se samo u prostoru svetišta. Kako su u donjoj zoni sačuvani simboli obitelji Lacković, možemo pretpostaviti da je svetište vjerojatno bilo dovršeno prije smrti Stjepana II. Lackovića. Freske nisu sačuvane u najboljem stanju, što otežava ikonografsku deskripciju. Mária Prokopp prepoznala je u donjoj zoni poprsja proroka i apostola te prikaz *Volto Santo* na istočnom zidu. Iznad vijenca nalaze se tri reda koja prikazuju, sa sjeverne strane, život i pasiju Kristovu te svece kako stoje između prozora. Zadnji je red iznad prozora posvećen Bogorodici, a sačuvale su se samo dvije scene. Smatra se da freska na jugoistočnom zidu prikazuje *Predstavljanje Bogorodice u Hramu*, dok ona na istočnom zidu prikazuje *Predstavljanje Krista*. *Predstavljanje Bogorodice u Hramu* trebalo je prethoditi *Rođenje Bogorodice*, kao što je slučaj na drugim brojnim, poznatim ciklusima. Stoga bismo trebali proučiti može li se spomenuta freska na istočnom zidu u Keszthelyju tumačiti na ovaj način. Ako se prisjetimo Giottove kompozicije u Padovi, shvatit ćemo da je riječ o sličnom rasporedu te da se scena desno od spomenute freske u Keszthelyju može interpretirati kao *Rođenje Djevice Marije*. Na lijevoj su strani prikazana dva muškarca kako sjede. Ovakvi su likovi tipični za čitav niz slika koje nastaju u Sieni u 14. i 15. stoljeću. Bliska veza između sienskih slika te freski iz Keszthelyja upućuje na mariološke cikluse u Sieni, gradu jakog Marijina štovanja. Pročelje Spedale di Santa Maria oslikavaju braća Lorenzetti sa četiri freske koje prikazuju *Rođenje Djevice*, *Predstavljanje u Hramu*, *Zaruke* te *Povratak u kuću njezinih roditelja*. Spomenute su freske uništene u 18. stoljeću, no ostale su sačuvane u brojnim kopijama. Najznačajnije su kopije freske Lippa Vannija, koje prikazuju *Predstavljanje u Hramu* i *Zaruke* u crkvi augustinaca, San Leonardo al Lago, freske iz sakristije u Duomu, koje slika Benedetto di Bindo između 1411. i 1413. godine, oltarna pala koja prikazuje *Krunjenje Bogorodice* iz Montalcina iz 1388. godine te freske iz kapele San Guglielmo, u crkvi posvećenoj svetom Augustinu u San Gimignano, a nastaju između 1390. i 1410. godine i druge. Uputno je freske iz Keszthelyja smjestiti unutar ove tradicije. Tako je kompozicija *Rođenja Bogorodice* bliska predeli Andree di Bartola i onoj Sana di Pietre. Postoje brojne analogije u detaljima i načinu komponiranja navedenih scena. Daljnji je problem identifikacija ostalih scena iz Keszthelyja, kojih je bez sumnje više od prototipa koji susrećemo u Sieni. Između *Predstavljanja u Hramu* i *Zaruka* nalaze se scene o Josipu, jako oštećene. Jednako su loše sačuvane i prve četiri scene u Keszthelyju, koje na osnovi malobrojnih fragmenata možemo prepoznati kao prikaz Joakimove žrtve, dok prve tri imaju poveznicu s početkom priče o Joakimu. Iako postoje nedorečenosti, mariološki je ciklus u franjevačkoj crkvi u Keszthelyju sa svojih devet scena dug i razrađen. Razrađeni mariološki ciklusi javljaju se u talijanskom slikarstvu od kasnog 13. stoljeća, a jedan od najznačajnijih jest Giottov fresko ciklus u kapeli Scrovegni u Padovi. Iako ne možemo govoriti o identičnom rasporedu u talijanskom i mađarskom ciklusu, drugi je dio ciklusa

dobro usklađen; sedma do jedanaesta scena ciklusa iz Padove odgovaraju petoj do devetoj sceni ciklusa iz Keszthelyja u prikazima *Rođenja, Predstavljanja u Hramu*, scenama sa štapom te *Zarukama*. Naglasak na mariološkom aspektu ciklusa pokazuje duboko poštovanje franjevačkog reda prema Djevici Mariji, koji je bio taj koji je i potaknuo nastanak fresko dekoracija u Keszthelyju.

Prijevod s engleskoga: Anja Grgić